

Анна А. Олешко
**ЕНДОГЕНІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

У статті обґрунтовано доцільність переходу до ендогенно орієнтованої інвестиційної політики. У контексті забезпечення економічної безпеки запропоновано напрями державної політики ендогенізації інвестиційного розвитку. Реалізація цих напрямів дозволить досягти інвестиційної самодостатності національної економіки.

Ключові слова: ендогенізація; інвестиційний розвиток; державна інвестиційна політика; інвестиційна безпека; інвестиційна діяльність.

Літ. 15.

Анна А. Олешко
**ЭНДОГЕНИЗАЦИЯ ИНВЕСТИЦИОННОГО РАЗВИТИЯ
В КОНТЕКСТЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ**

В статье обоснована целесообразность перехода к эндогенно ориентированной инвестиционной политике. В контексте обеспечения экономической безопасности предложены направления государственной политики эндогенизации инвестиционного развития. Реализация данных направлений позволит достичь инвестиционной самодостаточности национальной экономики.

Ключевые слова: эндогенизация; инвестиционное развитие; государственная инвестиционная политика; инвестиционная безопасность; инвестиционная деятельность.

Anna A. Oleshko¹
**INVESTMENT DEVELOPMENT ENDOGENIZATION
IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S ECONOMIC
SECURITY PROVISION**

The article justifies the transition to endogenously oriented investment policy. In the context of economic security the directions in state policy on investment development endogenization are suggested, implementation of which will help achieve self-sufficiency of national economy.

Keywords: endogenization; investment development; public investment policy; investment security; investment activity.

Peer-reviewed, approved and placed: 10.11.2016.

Постановка проблеми. В умовах економічного спаду та політичної нестабільності закономірно відбуваються гальмування інвестиційного розвитку, критичне зниження капіталовкладень та наростання недовіри потенційних інвесторів до державної політики. Це негативно впливає на рівень економічної безпеки України та зокрема її інвестиційну функціональну складову.

Наростаючими загрозами інвестиційній безпеці є погіршення інвестиційного клімату, зменшення зовнішніх джерел інвестування, втрата іноземних партнерів та падіння інвестиційної активності й інвестиційного кредитування господарюючих суб'єктів. Нівелювання цих загроз, усунення деструктивних впливів, захист національних економічних інтересів шляхом формування ефективної політики інвестиційного розвитку є першочерговими проблемами забезпечення економічної безпеки держави, що потребують негайного вирішення.

¹ University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin, Ukraine.

Аналіз останніх публікацій. Вирішенню проблем інвестиційного розвитку в контексті забезпечення економічної безпеки держави присвячено праці таких вчених, як Л. Абалкін [1], З. Варналій [2], О. Власюк [3], В. Геєць [4], В. Горбулін [5], М. Єрмошенко [6], Дж. Кейнс [7], Т. Ковальчук [8], Дж. Стігліц [12], Ю. Харазішвілі [14], В. Черняк [8], В. Шевчук [8]. У цих роботах запропоновано авторське вирішення проблеми забезпечення економічної безпеки та її інвестиційної складової.

У загальному розумінні, економічна безпека характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток економіки та соціальної сфери [6, 29], а також здатністю економічної системи до саморозвитку і самовдосконалення [2].

Однак сьогодні склалась тенденція до розбалансування безпекового середовища та зростання впливу транснаціонально-експансійної політики зарубіжних інвесторів, спрямованої на фінансову підтримку сировинних галузей (АПК, виробництво деревини, металургія), що в поєднанні з критичним зниженням інноваційно-інвестиційної діяльності посилює ризики подальшого перетворення України на сировинний придаток високорозвинених країн. Як зазначає В. Горбулін: «Ми на порозі глибоких трансформацій поточних військово-політичних та економічних альянсів, зародження нових, пошуку відповідей на нові, несподівані проблеми, – і цим слід скористатися» [5].

Вихід із цієї складної ситуації вбачається в забезпеченні інвестиційного розвитку на засадах ендогенно орієнтованої моделі економічного зростання, розробленої В. Гейцем та М. Скрипченко [4]. За підходом цих авторів, ендогенізація економіки – це процес активізації внутрішніх факторів та зменшення негативного впливу зовнішніх чинників на соціально-економічний розвиток країни. При цьому, зважаючи на наукові результати Л. Абалкіна [1], М. Єрмошенка [6], Т. Ковальчука [8], В. Черняка [8] та В. Шевчука [8], акцент має робитись на досягненні мети економічної безпеки – забезпеченні незалежності національної економіки [1, 5; 6, 30] та реалізації актуалітетів політики розвитку [8].

Метою дослідження є розробка базових напрямів та пошук джерел і резервів ендогенізації інвестиційного розвитку, спрямованих на дотримання оптимального балансу зовнішнього і внутрішнього інвестування та формування високотехнологічної структури економіки в контексті забезпечення економічної безпеки держави.

Основні результати дослідження. За результатами 2015 р. в Україні суттєво погіршився інвестиційний клімат – темпи падіння реального ВВП склали 9,9%, відтік прямих іноземних інвестицій станом на 31.12.2015 сягнув 12 млрд дол. США, рівень зносу основних засобів становив понад 85%. При цьому, за розрахунками вітчизняних та зарубіжних вчених, модернізація національної економіки потребує залучення інвестиційного ресурсу до 2035 р. в обсязі понад 300 млрд дол. США [11, 196–212]. У таких умовах зростання національної економіки здатна забезпечити активна політика інвестиційного розвитку, вбудована в національну систему економічної безпеки. Активна участь держави в інвестиційних процесах має ґрунтуватись на кейнсіанському підході, що

передбачає стимулювання сукупного попиту шляхом реалізації політики зайнятості й зростання інвестицій за рахунок внутрішніх заощаджень [7].

Як складова концепції ендогенно орієнтованої моделі економічного зростання ендогенізація інвестиційного розвитку забезпечує:

перше — акцент на внутрішні процеси та внутрішню інтеграцію економіки і суспільства як засобам протидії зовнішньому тиску, формування і реалізації ефективної національної економічної, соціальної і культурної політики, досягнення випереджаючого синергетичного ефекту (віддачі поточних і капітальних витрат) при 10–12-кратному стартовому відставанні від розвинених країн за рівнем ВВП та продуктивності праці [4, 42];

друге — фінансування тих галузей економіки, які є найбільш перспективними для розвитку світових економічних процесів [3, 22] та орієнтовані на вирішення довгострокових пріоритетів економічного розвитку [10, 29];

третє — зростання інвестицій та їх ефективності (віддачі), оптимальне поєднання внутрішніх і зовнішніх джерел інвестування з дотриманням порогових значень економічної безпеки держави.

Основними джерелами і резервами ендогенізації інвестиційного розвитку в контексті забезпечення економічної безпеки є такі:

- фінансові ресурси, що виводяться в офшори;
- тіньові ресурси;
- заощадження домогосподарств;
- інвестиційне кредитування;
- державні видатки.

Фінансові ресурси, що виводяться в офшори. Протягом усього періоду незалежності економіка України несе суттєві втрати фінансових ресурсів внаслідок виведення капіталів резидентів у офшорні зони. Протягом 2004–2013 рр. в офшори було виведено понад 116,7 млрд дол. США [15]. Відтік капіталу з України відбувається переважно до Кіпру — прямі іноземні інвестиції за станом на 31 грудня 2015 р. сягнули 90% загального обсягу, а також Віргінських островів.

Відтік капіталу в офшорні зони забезпечується також банківськими структурами України. Практика використання рефінансованих ресурсів за сприяння НБУ на придбання валюти з метою її експорту в офшорні зони є вкрай небезпечною для функціонування грошово-кредитного ринку. Так, лише 2014 р. «Дельта банк» отримав від Нацбанку рефінансування в обсязі 10 млрд грн. На частину цих коштів банк придбав 535,3 млн дол. США і перерахував їх за кордон на користь 12 пов'язаних структур. У цілому ж, банки, які невдовзі були визнані неплатоспроможними, розмістили на коррахунках зарубіжних банків майже 800 млн. дол. США, що склало близько 18 млрд грн [9].

Тіньові ресурси. Потреби економіки в інвестиційних ресурсах можуть бути задоволені внаслідок виведення коштів з тіньового обігу. У 2015 р. обсяг тіньової економіки становив приблизно 40% ВВП.

3-поміж багатьох чинників високого рівня тінізації економіки на особливу увагу заслуговують податкові. Регулююча функція податків забезпечує економічне зростання через активізацію виробничої, економічної та підприємницької діяльності інституційних одиниць національної економіки, фіскаль-

на – через наповнення дохідної частини державного бюджету. В умовах одночасного зростання фінансових потреб держави та необхідності задоволення інтересів економічних суб'єктів, результати діяльності яких виявляються з певним часовим лагом, фіскальна і регулююча функції податків носять антагоністичний характер – бюджетні інтереси держави в короткостроковому періоді суперечать довгостроковим імперативам економічного зростання. Відтак, зростання податкового навантаження призводить до тінізації бізнесу. Тому в умовах стискання ділової активності та економічного спаду важливим напрямом податкової політики є реалізація стимулюючої функції податкової політики, яка полягає у зниженні податкових ставок і наданні преференцій пріоритетним секторам економіки, інноваційним виробникам та малому бізнесу.

У контексті залучення інвестиційних ресурсів заходи детінізації економіки стимулюватимуть перенаправлення фінансових потоків, що знаходяться у сфері спекулятивних фінансових операцій, на інвестування економічного розвитку, що передбачає: удосконалення діяльності фондових бірж; контроль за діяльністю банків, інститутів спільного інвестування, недержавних пенсійних фондів; недопущення різких флуктуацій на валютному ринку, що мінімізуватиме валютні спекуляції.

Заощадження домогосподарств. Основним внутрішнім джерелом інвестування національної економіки та валового нагромадження основного капіталу є заощадження. Своєю чергою, інвестиції визначають ступінь реалізації заощаджень у формі нагромадження виробничого капіталу [14, 214]. У 2014 р. заощадження населення досягли критичного мінімуму – темпи їх падіння склали 73,5%. На зниження норми заощаджень у ВВП протягом 2008–2014 рр. вплинули такі чинники, як зниження рівня доходів населення, зростання заборгованості із заробітних плат, набуття державними заощадженнями від'ємного значення (що пов'язано із борговим фінансуванням дефіциту державного бюджету), зростання темпів інфляції, політична нестабільність, нерівномірність розподілу доходу, демографічна структура населення тощо.

Інвестиційне кредитування. Значні резерви для кредитування має банківська система. Падіння обсягів кредитування економіки зумовлене високими ставками за кредитами, наявністю значної кількості проблемних банків і кредитів, відсутністю достатнього обсягу активів і ліквідності. Висока середньозважена ставка за кредитами у національній валюті внаслідок неефективної рестрикційної політики НБУ, що полягала здебільшого в необґрунтованому завищенні облікової ставки НБУ та лібералізації валютного курсу, стали основними стримуючими факторами інвестиційного розвитку.

Потужним джерелом інвестиційного кредитування можуть стати ресурси недержавних пенсійних фондів, страхових компаній; перенаправлення діяльності інститутів спільного інвестування на операції у виробничій сфері; стимулювання діяльності венчурних фондів в інноваційній сфері (в Україні діяльність венчурних фондів спрямована переважно на інвестування в операції з нерухомістю та торгівлю).

Державні видатки. Виключно важливим резервом фінансування економічного розвитку є державні інвестиції. Світова практика стимулювання еко-

номічного зростання за рахунок державних інвестицій показує, що при визначенні їх обсягів та структури необхідно враховувати фазу економічного циклу та специфіку його протікання [12]. При уповільненні темпів економічного зростання доцільно фінансувати державні інвестиції за рахунок внутрішніх і зовнішніх запозичень не вище 3% ВВП на рік. За високих темпів економічного зростання фінансування державних інвестицій доцільно здійснювати за рахунок переважно внутрішніх неподаткових надходжень, що нейтралізуватиме дію ефекту витіснення приватних інвестицій державними. Гранично допустимою межею для країн ЄС має бути обсяг державних інвестицій на рівні 2% ВВП, при перевищенні цього показника відбувається витіснення приватних інвестицій, що уповільнює темпи нагромадження капіталу. Для постсоціалістичних країн оптимальним є обсяг державних інвестицій в інфраструктуру на рівні 4% ВВП [13, 72–73].

Зростання державних інвестицій має бути співвідносно обсягам зростання державних заощаджень та не повинно збільшувати співвідношення державного боргу до ВВП у середньостроковій перспективі (інакше наступні витрати з погашення та обслуговування боргу можуть перевищити вигоди від інвестицій). На ефективність державних інвестицій впливає також їх міжгалузевий розподіл, який з точки зору економічної ефективності має враховувати пріоритетність фінансування секторів економіки, масштаби віддачі та термін окупності інвестицій. Як правило, інвестиції в інфраструктуру дають більшу віддачу в середньостроковому періоді, інвестиції в соціальні, інноваційно-технологічні, наукові проекти – в довгостроковому, в державні підприємства та фінансування державних галузевих, науково-технічних цільових комплексних програм – як у середньо-, так і в довгостроковому періодах.

Особливої уваги заслуговує ситуація з фінансуванням соціальних секторів економіки – освіти і охорони здоров'я. У 2013–2014 рр. відбулось критичне скорочення інвестицій в основний капітал освіти (у 2014 р. 43,9% відносно 2013 р.), охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (31,9%). Як відомо, галузі, що надають суспільні блага, впливають на економічний розвиток опосередковано – через якість людського капіталу. Прямий економічний ефект відсутній, оскільки інвестування в освіту, культуру, охорону здоров'я, науку впливає на економічний розвиток лише зі значним часовим лагом і найбільшою мірою визначає його якісні параметри. Тому у високорентабельних сферах економіки мають бути акумульовані такі обсяги державних інвестицій, що дозволять перекрити втрати від фінансування неприбуткових соціальних проектів.

Активізація вищенаведених ендегенних чинників та використання як внутрішніх резервів інвестиційного розвитку офшорних коштів, тінювих ресурсів, заощаджень домогосподарств, інвестиційних кредитів та державних видатків розвитку дозволить знизити залежність національної економіки від зовнішнього боргового фінансування, наростити національний інвестиційний потенціал і досягти у перспективі оптимального рівня інвестиційної безпеки і, відповідно, поліпшити стан економічної безпеки держави загалом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ендегенізація інвестиційного розвитку в контексті забезпечення економічної безпеки передбачає реалізацію таких базових напрямів:

1) деофшоризація: захист прав інвесторів, недопущення політизації інвестиційної діяльності; удосконалення системи трансферного ціноутворення; зниження податкового тиску на бізнес; підвищення контролю за рухом капіталів в офшорні юрисдикції; запровадження ефективного механізму протидії відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму; запровадження дієвої системи оподаткування коштів, що виводяться в офшори;

2) детінізація і боротьба з корупцією: протидія механізмам ухиляння від сплати податків; зниження податкового тиску на виробника та роботодавця; забезпечення відкритості і прозорості податкової системи; формування економічної і податкової культури у суб'єктів господарської діяльності; підвищення відповідальності бізнесу за економічні злочини і правопорушення;

3) трансформація заощаджень домогосподарств в інвестиції: відновлення довіри населення до банківської системи; утримання рівня інфляції на оптимальному рівні; удосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб; зростання реальних доходів населення та схильності до заощаджень; зниження рівня доларизації економіки;

4) розширення інвестиційного кредитування: стимулювання зростання частки в кредитному портфелі середньо-, довгострокових кредитів реальному сектору економіки, фінансування НДДКР, малого та середнього бізнесу; запровадження відшкодування державою відсотків за кредитами на інвестиційні цілі в пріоритетні виробництва; впровадження стимулюючої облікової політики НБУ, спрямованої на зниження облікової ставки з метою здешевлення кредитів для національного господарства;

5) активізація державних інвестицій: оптимізація структури видатків; удосконалення системи відбору і впровадження інвестиційних проектів; використання механізму залучення ОВДП до інвестиційних процесів України; формування системи випуску і обігу місцевих облігацій; залучення механізмів державно-приватного партнерства.

Провідною ідеєю ендогенізації інвестиційного розвитку має стати об'єднання діяльності олігархічних груп з формуванням у них зацікавленості та готовності до вкладення власних капіталів в економіку України при такій діяльності державних інституцій, що буде спрямована на формування сприятливого інвестиційного середовища і надання гарантій захисту інвестицій.

1. *Абалкин Л.* Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопросы экономики. – 1994. – №12. – С. 4–13.

Abalkin L. Ekonomicheskaia bezopasnost Rossii: ugrozy i ikh otrazhenie // Voprosy ekonomiki. – 1994. – №12. – S. 4–13.

2. *Варналій З.С., Буркальцева Д.Д., Сасенко О.С.* Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: Монографія. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.

Varnalii Z.S., Burkaltseva D.D., Saienko O.S. Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta priority zmitsnennia: Monohrafiia. – K.: Znannia Ukrainy, 2011. – 299 s.

3. *Власюк О.С.* Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.

Vlasiuk O.S. Teoriia i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku / Nats. int probl. mizhnar. bezpeky pry Radi nats. bezpeky i oborony Ukrainy. – K., 2008. – 48 s.

4. *Гесць В.М., Скрипниченко М.І.* Від екзогенно залежної до ендогенно орієнтованої стратегії розвитку економіки // Економіка і прогнозування.— 2003.— №1.— С. 34–46.
5. *Heiets V.M., Skrypnuchenko M.I.* Vid ekzohenno zaleznoi do endohenno oriietovanoi stratehii rozvytku ekonomiky // Ekonomika i prohnozuvannia.— 2003.— №1.— С. 34–46.
6. *Горбулін В.* Хитромудра невизначеність нового світопорядку // Дзеркало тижня.— 26.08.2016 // gazeta.dt.ua.
7. *Horbulin V.* Khytromudra nevyznachenist novoho svitoporiadku // Dzerkalo tyzhnia.— 26.08.2016 // gazeta.dt.ua.
8. *Срмошенко М.М.* Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. — К.: КНТЕУ, 2001. — 309 с.
9. *Iermoshenko M.M.* Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia. — К.: KNTEU, 2001. — 309 s.
10. *Кейнс Д.М.* Общая теория занятости, процента и денег // www.books.efaculty.kiev.ua.
11. *Keins D.M.* Obshchaia teoriia zaniatosti, protcenta i deneg // www.books.efaculty.kiev.ua.
12. *Ковальчук Т.Т.* Абсолютний «нуль». Рефлексія на нещодавнє інтерв'ю голови Національного банку України // День: газета.— 13.10.2015 // www.day.kiev.ua.
13. *Kovalchuk T.T.* Absoliutnyi «nul». Refleksiiia na neshchodavnie interviu holovy Natsionalnoho banku Ukrainy // Den: hazeta.— 13.10.2015 // www.day.kiev.ua.
14. *Ковальчук Т.Т., Черняк В.К., Шевчук В.Я.* Актуалітети політики розвитку. — К.: Знання, 2009. — 328 с.
15. *Kovalchuk T.T., Cherniak V.K., Shevchuk V.Ia.* Aktualitety polityky rozvytku. — К.: Znannia, 2009. — 328 s.
16. *Олешко А.А.* Антикризисні програми і плани національних господарств: особливості реалізації та перші результати // Економіка та держава.— 2010.— №1.— С. 23–29.
17. *Oleshko A.A.* Antykrizovi prohramy i plany natsionalnykh hospodarstv: osoblyvosti realizatsii ta pershi rezultaty // Ekonomika ta derzhava.— 2010.— №1.— С. 23–29.
18. План модернізації України: від кризи до економічного зростання / Федерація роботодавців України та ін. // ukraine-modernization-plan.changeua.com.
19. Plan modernizatsii Ukrainy: vid kryzy do ekonomichnoho zrostantia / Federatsiia robotodavtsiv Ukrainy ta in. // ukraine-modernization-plan.changeua.com.
20. *Стиглиць Дж.* Экономика государственного сектора / Пер. с англ. Г.М. Куманин. — М.: Моск. ун-т; ИНФРА-М, 1997. — 718 с.
21. *Stiglitz Dzh.* Ekonomika gosudarstvennoho sektora / Per. s angl. G.M. Kumanin. — М.: Mosk. un-t; INFRA-M, 1997. — 718 s.
22. Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації: У 3-х т. / За ред. А.І. Даниленка. — К.: Фенікс, 2008. — Т. 1. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку. — 468 с.
23. *Finansova polityka ta podatkovu-biudzhetni vazheli yii realizatsii: U 3-kh t. / Za red. A.I. Danylenka.* — К.: Feniks, 2008. — Т. 1. Finansovo-monetarni vazheli ekonomichnoho rozvytku. — 468 s.
24. *Харазішвілі Ю.М., Назарага І.М.* Інвестиції: підхід до прогнозування // Актуальні проблеми економіки.— 2012.— №9.— С. 213–222.
25. *Kharazishvili Yu.M., Nazaraha I.M.* Investytsii: pidkhid do prohnozuvannia // Aktualni problemy ekonomiky.— 2012.— №9.— С. 213–222.
26. Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2004–2013 / Global Financial Integrity, December, 2015 // www.gfintegrity.org.